

Ο φόβος (Jean Claude Larchet)

Categories : [ΘΕΟΛΟΓΙΑ](#)

Date : Σεπτεμβρίου 15, 2008

Οι Πατέρες συμπεριλαμβάνουν στα πάθη το **φόβο** και τις συγγενείς προς αυτόν καταστάσεις, που συνιστούν μορφές ή διαβαθμίσεις του, όπως τη **φοβία**, το δέος, τον τρόμο και επιπλέον το **άγχος**, την **αγωνία**, την **αδημονία**.

Γενικά, ο φόβος προκαλείται από τον **κίνδυνο στέρησης ή πόνου/δοκιμασίας**, μέσω της ιδέας ή του αισθήματος ότι θα χάσουμε ή ενδεχομένως **θα χάσουμε αυτό, που επιθυμούμε ή αυτό στο οποίο είμαστε προσκολλημένοι**.

Ωστόσο, **ο φόβος**, -που ορίζεται κατ' αυτό τον τρόπο- **είναι δυνατόν ν' αποτελεί αρετή παρά πάθος**. Σημειώνει σχετικά ο Κλήμης ο Αλεξανδρέας: «Ει και πάθος ο φόβος, ως βούλονται τινες, ότι φόβος εστί πάθος, ουχ ο πας φόβος πάθος». Πρέπει λοιπόν να διακρίνουμε **δύο είδη φόβου**.

1) Το πρώτο είδος φόβου, που ο Θεός ενέβαλε στον άνθρωπο κατά τη δημιουργία του, -συνεπώς ανήκει στην ανθρώπινη φύση-, **έχει διπλή μορφή**.

α) **Η πρώτη του μορφή είναι μια δύναμη**, που συνδέει τον άνθρωπο με **την ίδια την ύπαρξή του** και τον κάνει να **φοβάται για την απώλεια της ίδιας της ψυχής και του σώματός του**. Μέσω αυτού του φόβου στις στοιχειωδέστερες εκδηλώσεις του, ο άνθρωπος προσαρμόζεται στη ζωή και το είναι, ενώ φοβάται ο,τιδήποτε θα ήταν δυνατόν να τα διαβρώσει και να τα καταστρέψει [Σ.τ.μ.: Τη ζωή και το είναι]. Επιπλέον αποστρέφεται το μη-είναι και την ανυπαρξία, όπως το εξηγεί ο Άγιος Μάξιμος, που υπογραμμίζει ότι η συγκεκριμένη ροπή είναι φυσική, δηλαδή ανήκει στην ίδια τη φύση του ανθρώπου: «Ει γαρ εξ ουκ όντων τα όντα γενόμενα, και του όντος, ου του μη όντος, έχουσι ανθεκτικήν δύναμιν· ταύτης δε κατά φύσιν ίδιον η προς τα συστατικά ορμή, και προς τα φθαρτικά αφορμή»· μετέχει των λόγων, «των δημιουργικώς αυτή [Σ.τ.μ.: «Τη ανθρωπίνη φύσει»] παρ' α(Α)υτού εντεθέντων». Και ο ίδιος γράφει σε άλλο σημείο: «Εστί γαρ και κατά φύσιν και παρά φύσιν δειλία [Σ.τ.μ.: Φόβος]· και κατά φύσιν δειλία εστί, δύναμις κατά συστολήν του όντος ανθεκτική». Ακριβώς με την ίδια έκφραση, «δύναμιν κατά συστολήν του όντος ανθεκτικήν», χαρακτηρίζει το φόβο, ο Άγιος Ιωάννης Δαμασκηνός και συμπληρώνει ότι θα μπορούσαμε να πούμε, ότι αντιστοιχεί στο **ένστικτο της αυτοσυντήρησης**, την ορμή της ζωής, την έμφυτη ροπή ότι οφείλουμε να παραμείνουμε στο είναι και να διαιωνίσουμε την ύπαρξή μας. Ιδιαίτερα εκδηλώνεται ως φόβος του θανάτου που συνιστά φυσική ροπή, καθώς **ο Δημιουργός μάς έδωσε τη ζωή για να τη διατηρήσουμε και η φθορά και ο θάνατος αποτελούν φαινόμενα αντίθετα στη φύση**.

β) Η δεύτερή του μορφή είναι ο «**φόβος του Θεού**», που στην **αρχική βαθμίδα** του είναι ο **φόβος της θείας τιμωρίας** και στην **ανώτερη βαθμίδα** του ο **φόβος της απομάκρυνσης και του αποχωρισμού από το Θεό**. Η δεύτερη μορφή φόβου συνδέεται φυσικά με την προηγούμενη: ο προσκολλημένος στη ζωή και το είναι του άνθρωπος, φοβούμενος την απώλειά τους, εάν γνωρίζει την πραγματική φύση τους, τρέμει πιθανόν τον χωρισμό από το Θεό, που είναι η αρχή και το τέλος τους, η πηγή και το νόημά τους. **Ακόμη υψηλότερα από τη βιολογική ζωή, για τον άνθρωπο που συνειδητοποιεί το θεμέλιο της πραγματικότητας, βρίσκεται η εν Χριστώ ζωή, για την απώλεια της οποίας φοβάται. Να γιατί στον πνευματικό άνθρωπο, ο φόβος του Θεού και ο φόβος αυτών που είναι δυνατόν να τον χωρίσουν από τον Θεό, -της αμαρτίας και του Πουνηρού, που οδηγούν στο θάνατο της ψυχής (πρβλ. Ματθ. 10, 28. Λουκ. 12, 5)-, εξαφανίζουν το φόβο του θανάτου.** Ο θάνατος της ψυχής είναι ο μόνος, που οφείλει να φοβάται ο άνθρωπος, καθώς του στερεί οριστικά όλη τη ζωή, ενώ ο βιολογικός θάνατος μόνο πρόσκαιρα χωρίζει την ψυχή από το σώμα και αποσυνθέτει μόνο τη γήινη και φθαρτή μορφή της ύπαρξης. Το πρώτο είδος του φόβου, που μόλις παρουσιάσαμε στις δύο μορφές του, συνιστά αρετή, που κατείχε ο Αδάμ στην προπρωτική κατάστασή του. Πράγματι, ο προορισμός του Αδάμ ήταν να γίνει κατά χάρη αθάνατος, αλλ' ήταν επιδεκτικός θανάτου εξαιτίας της ελεύθερης βούλησής του, εάν μέσω αυτής ερχόταν σε αντίθεση με το θέλημα του Θεού. Να γιατί ο Θεός λέγει στον Αδάμ και την Εύα: «Από δε του ξύλου του γινώσκεις καλόν και πονηρόν, ου φάγεσθε απ' αυτού· η δ' αν ημέρα φάγητε απ' αυτού, θανάτω αποθανείσθε» (Γεν. 2, 17). **Ο φόβος, (συγχρόνως, του θανάτου και του χωρισμού από το Θεό), ήταν ένα από τα μέσα που έδωσε ο Θεός στον άνθρωπο, για να τον βοηθήσει να τηρεί την εντολή Του και να προφυλάσσεται από τ' αποτελέσματα της παράβασής της.**

2) Το **δεύτερο είδος φόβου**, το οποίο οι Πατέρες θεωρούν ως **πάθος**, αποτελεί συνέπεια του προπατορικού αμαρτήματος. Εκδηλώνεται πάντα με τη μορφή αποστροφής, που νιώθει ο άνθρωπος έναντι αυτού που είναι δυνατόν να φθείρει και να καταστρέφει την ύπαρξή του· **ο όρος ύπαρξη δεν αναφέρεται όμως στο κατά Θεόν είναι του ανθρώπου, αλλά στο πεπτωκός είναι του, στο οποίο προσκολλάται με τη φιλαυτία.** Εμφανίζεται πάντα πριν από κάθε φόβο θανάτου, αλλά πλέον **για διαφορετικό λόγο** σε σχέση με την πρώτη μορφή. Λαμβάνει πολυποίκιλες μορφές, και θα ήταν κουραστικό να τις απαριθμήσουμε στο σημείο αυτό. Θ' αναφέρουμε μαζί με τον Άγιο Μάξιμο, **για να χαρακτηρίσουμε το συγκεκριμένο φόβο ότι συμμετέχει στα πάθη που οφείλονται στη στέρηση της ηδονής και έρχεται όπως εκείνα ως αποτέλεσμα αυτού που η φιλαυτία κατεργάζεται μέσω της οδύνης ψυχής και σώματος: ο άνθρωπος φοβάται μήπως χάσει ένα αισθητό αντικείμενο, η κατοχή του οποίου (πραγματική ή φανταστικά πρόωρη) του παρέχει συγκεκριμένη αισθητή απόλαυση. Φοβάται επίσης και την αιτία της πιθανής απώλειας του αντικειμένου. Η ιδέα ή η αίσθηση της πιθανής αυτής απώλειας γεννά στην ψυχή του κατάσταση**

δυσφορίας και ταραχής, των οποίων τις συνέπειες υφίσταται και στο σωματικό πεδίο εξίσου: «Ποτέ μεν η ψυχή, ποτέ δε το σώμα προεδειλίασε, και τω ετέρω του πάθους μετέδωκεν», σημειώνει ο Άγιος Ιωάννης της Κλίμακος.

Σε όλες τις περιπτώσεις ο φόβος-πάθος **αποκαλύπτει πρόσδεση και αγάπη στον κόσμο τούτο:** στα αγαθά του, στην αισθητή ηδονή τους, καθώς επίσης και στο συγκεκριμένο τρόπο ζωής, καθώς αυτή η ζωή κατανοείται ως προϋπηρεσία για να φτάσει κάποιος στην απόλαυση. Από τότε είναι δυνατόν να επανασυνδέσουμε στη συγκεκριμένη μορφή φόβου, κάθε φόβο θανάτου, που δεν υπήρχε πριν για παράδειγμα, όπως στο πλαίσιο του φυσικού φόβου μπορούμε να συνάψουμε το φόβο απώλειας της ζωής, ο οποίος αναγνωρίζεται: α) ως αγαθό που προσφέρεται από το Θεό και προϋπηρεσία για να ενωθούμε μαζί Του, β) ως απώλεια των αισθητών ηδονών του κόσμου, τις οποίες η ζωή επιτρέπει ν' απολαύσουμε. Η βασική αυτή σχέση του πάθους του φόβου και της κοσμικής ζωής, -που κατανοείται και βιώνεται σαρκικά-, αξιολογείται συχνά στο πλαίσιο της διδασκαλίας των Πατέρων. Ο Άγιος Ισαάκ γράφει: «Ότε [άνθρωπος] εν τη γνώσει και τη πολιτεία του σώματος ίσταται, εκ του θανάτου πτοείται». Ένα απόφθεγμα αναφέρει: «Ρωτήθηκε ένας Γέροντας: "Γιατί φοβάμαι όταν περπατώ στην έρημο;" Και απάντησε: "Γιατί εξακολουθείς να ζεις"!». Και ένα ακόμη: «Αδελφός ρώτησε ένα Γέροντα: "Γιατί με καταλαμβάνει φόβος όταν μου τυχαίνει να βγαίνω μόνος τη νύκτα;" Και ο Γέροντας απαντά: "Γιατί η ζωή τού κόσμου εξακολουθεί να έχει αξία για σένα"».

Ενώ το πρώτο είδος του φόβου είναι «κατά φύσιν», το δεύτερο, που συνιστά κακό πάθος, είναι «παρά φύσιν» και «παρά λόγον». Οφείλεται στο γεγονός ότι ο άνθρωπος απομάκρυνε το διπλό σκοπό του φόβου, -φυσιολογικό και φυσικό-, που τον συνέδεε με το αληθινό είναι του και το Θεό, για να τον καταστήσει φόβο απώλειας του πεπτωκότος είναι τού αποχωρισμού από τον αισθητό κόσμο, και απώλειας της εμπραθούς ζωής και της αντίστοιχης, προς αυτή, ηδονής. Αντί να φοβάται ό,τι απειλεί την ύπαρξή του και ιδιαίτερα την πνευματική του ύπαρξη, ο άνθρωπος αρχίζει να φοβάται ό,τι θέτει σε κίνδυνο το αισθητό είναι του και τις απολαύσεις, που καρπώνεται απ' αυτό.

Στο σημείο αυτό φαίνεται ότι ο κατά Θεόν φόβος και ο «κοσμικός» φόβος δε συνιστούν δύο διαφορετικές στάσεις εκ φύσεως, αλλά ουσιαστικά την ίδια διάθεση και στάση, προσανατολισμένη προς δύο διαφορετικούς σκοπούς. Τούτο προκύπτει από τις πατερικές διδασκαλίες, όπου οι δύο σκοποί παρουσιάζονται ως αποκλείοντες ο ένας τον άλλο: **αν φοβόμαστε κάποιο πράγμα του κόσμου αυτού, τούτο συμβαίνει γιατί δε φοβόμαστε το Θεό· αντίστροφα, όποιος φοβάται το Θεό, δεν έχει τίποτε να φοβηθεί:** «ο δούλος Κυρίου γενόμενος τον οικείον Δεσπότην και μόνον φοβηθήσεται· ο δε τούτον ούπω φοβούμενος, την εαυτού σκιάν πολλάκις πεφόβηται», γράφει για παράδειγμα ο Άγιος Ιωάννης της Κλίμακος. Για το λόγο αυτό εξάλλου οι Πατέρες αναφέρουν ότι ο φόβος-πάθος ευνοείται από την ακαρπία της ψυχής, εξαιτίας της απώλειας της θείας παρουσίας σ' αυτήν: «Εφοβήθην ότι γυμνός ειμί», εξομολογείται ο Αδάμ, μετά το αμάρτημά του (Γεν. 3, 10).

Όπως όλα τα υπόλοιπα πάθη, ο φόβος παρουσιάζεται από τους Πατέρες ως **νόσος**.

Κύριος λόγος, που μόλις παρουσιάσαμε είναι η διαστροφή της ενάρετης φυσικής διάθεσης και στάσης σε παρά φύση πάθος. Δευτερεύοντα λόγο συνιστούν οι ταραχές που γεννά ο φόβος.

Κατά πρώτον, **ο φόβος αποκαλύπτει παθολογική σχέση του ανθρώπου προς το Θεό**. Ο άνθρωπος αποστρέφεται το Θεό, την πηγή της ζωής του, την αρχή και το τέλος τού είναι του, το νόημα της ύπαρξής του και τοποθετεί το κέντρο των μερίμνων του στην αισθητή πραγματικότητα που γίνεται γι' αυτόν το Απόλυτο: **φοβούμενος την απώλεια κάποιου αγαθού του κόσμου και κάποιας αισθητής ηδονής, αντί να φοβάται την απώλεια του Θεού και συνεπώς του ίδιου του εαυτού του, απομακρύνεται τελικά από το Θεό**. Όλη η διαδικασία του προπατορικού αμαρτήματος, εντοπίζεται και πάλι στη συγκεκριμένη στάση, όπως βλέπουμε μαζί με όλες τις συνέπειές της προφανώς.

Ο έμφοβος, όμως δεν έχει λησμονήσει το Θεό μόνο ως αρχή και τέλος τού είναι και του βίου, **αλλά και ως νόημα και κέντρο της ύπαρξης: Του έχει εξίσου απαρνηθεί και αγνοήσει· έχει αρνηθεί την Πρόνοια και την προστασία, με την οποία περιβάλλει κάθε ύπαρξη**. Ο φόβος αποκαλύπτει την παραίσθηση, την οποία έχει ο παραδομένος στον εαυτό του άνθρωπος: να μη μπορεί ή να μη πρέπει να βασίζεται στις δικές του δυνάμεις, να αποστερείται της βοήθειας του Θεού. «Ρώτησαν ένα Γέροντα: "Γιατί φοβάμαι διασχίζοντας την έρημο;" Και αυτός απάντησε: "Γιατί νομίζεις ότι είσαι μόνος και δε βλέπεις το Θεό δίπλα σου». Η διδασκαλία του ίδιου του Χριστού έρχεται ν' ακυρώσει και να διαλύσει την ψευδαίσθηση, υπενθυμίζοντας στον άνθρωπο ότι **ο Θεός προνοεί αδιάκοπα γι' αυτόν** (Ματθ. 10, 29-31. Λουκ. 12, 6-7). Ακόμη **ο φόβος είναι τεκμήριο και σημείο απώλειας της πίστης στη Θεία Πρόνοια**: «Τί δειλοί εστε ούτω; πώς ουκ έχετε πίστιν;» λέγει ο Χριστός στους κατατρομαγμένους από τη θύελλα μαθητές του (Μάρκ. 4, 36-40). Επιπλέον, ο φόβος εκφράζει απώλεια πίστης και **σταπνευματικά αγαθά**. Διότι **αν ο άνθρωπος είχε συνδεθεί μ' αυτά, μόνο αυτά θα φοβόταν μήπως χάσει**: «μίαν οδύνην ειδώς, την τούτων [θειών] αποτυχίαν», αναφέρει σχετικά ο Άγιος Μάξιμος. Τα θεία αγαθά είναι πραγματικά τα μόνα, τα οποία έχουν για τον άνθρωπο απόλυτη αξία και ζωτική σημασία. Ο άνθρωπος, που έχει εμπιστοσύνη στο Θεό, γενόμενος μέτοχος της Αναστάσεως του Χριστού και της θείας ζωής, οφείλει να μη φοβάται καμιά επίθεση κατά της ψυχής ή κατά του σώματός του, ούτε ακόμη την επίθεση του θανάτου που σκοτώνει προσωρινά το σώμα, **αλλά δεν μπορεί να κάνει τίποτε περισσότερο** (Ματθ. 10, 28. Λουκ. 12, 4). Όποιος ενώνεται με το Θεό, βρίσκει σ' Αυτόν την πληρότητα των αγαθών και δε φοβάται μήπως στερηθεί κάποιου αισθητού αγαθού.

Βεβαίως, ο φόβος δεν αφορά μόνο στην έλλειψη πίστης προς τα πνευματικά αγαθά, τα μόνα αληθινά. Ο ίδιος αποδίδει μάταιη πίστη στα αισθητά αγαθά, των οποίων η πραγματικότητα είναι απατηλή και η παρουσία σύντομη όπως του άνθους και της χλόης. Αποτελούν θησαυρούς, που αφανίζονται η αποσύνθεση και ο σκόρος και κλέβουν οι κλέφτες (Ματθ. 6, 19. Λουκ. 12, 33). Ο άνθρωπος, αργά ή γρήγορα, χάνει τα αισθητά αγαθά, εξαιτίας του πρόσκαιρου και παροδικού χαρακτήρα τους ή λόγω

του θανάτου του. Μαζί τους χάνεται και η συνδεδεμένη μ' αυτά ηδονή, η οποία άλλωστε όπως έχουμε δει, είναι πενιχρή σε σύγκριση με την απόλαυση των αγαθών της Βασιλείας του Θεού. Για το λόγο αυτό ο πεπτωκώς άνθρωπος σφάλλει ως προς την αληθινή ουσία των πραγμάτων και των αισθητών ηδονών στις οποίες προσκολλάται. Μάλιστα είναι δυνατόν ο ίδιος να κατέχεται από φόβο: αν γνώριζε τη φύση των αγαθών, η ενδεχόμενη απώλειά τους θα του ήταν αδιάφορη.

Το γεγονός ότι συνολικά ο φόβος είναι ανωφελής συνιστά ένα ακόμη λόγο εξαιτίας του οποίου παρουσιάζεται ως ασύνετη και παράλογη στάση. Δεν μπορεί ο άνθρωπος να εμποδίσει με το φόβο ο,τιδήποτε του συμβαίνει ούτε ν' αποφύγει τον κίνδυνο ή τη στέρηση που φοβάται, αν υποθέσουμε ότι πράγματι θα επισυμβούν: «Τις εξ υμών μερίμων δύναται προσθείναι επί την ηλικίαν αυτού πήχυν ένα;» (Ματθ. 6, 27). Ο Άγιος Ιωάννης Δαμασκηνός στον αναποτελεσματικό φόβο και την ατελέσφορη μέριμνα, **τους οποίους ο Χριστός κατηγορεί με τους λόγους Του, αντιπαραθέτει την ενεργή [Σ.τ.μ.: Ἡ αποτελεσματική] αμεριμνησία αυτού, που αποθέτει τον εαυτό του για τα πάντα στη Θεία Πρόνοια.**

Η παθολογία του φόβου εμφανίζεται και στο, περισσότερο ή λιγότερο σημαντικό, τμήμα της φαντασίας, το οποίο τον δέχεται γενικά. **Με τη φαντασία του ο άνθρωπος παραμορφώνει την πραγματικότητα, της αποδίδει διαστάσεις που δεν έχει, μεγεθύνοντας για παράδειγμα τους κινδύνους ή θεωρώντας επικείμενη την απώλεια κάποιου αντικειμένου.** Η φαντασία όμως προβάλλει και ανύπαρκτες πραγματικότητες: **κατασκευάζει, προδικάζει ή και οδηγεί στην αποδοχή ως βέβαιον, -στο παρόν ή το εγγύς μέλλον- γεγονότων που δεν έχουν συμβεί και για τα οποία κανένας αντικειμενικός λόγος δεν εγγυάται την πραγματοποίησή τους.** Έτσι ο Άγιος Ιωάννης της Κλίμακος δίνει για το φόβο τον εξής ορισμό: «**Φόβος εστί προμελετώμενος κίνδυνος [...],** σύντρομος αίσθησις καρδίας περί αδήλων συμφορών κλονουμένη και ασχάλλουσα» [Σ.τ.μ.: Αγωνιώδης]. Παρατηρεί επιπλέον πως **ο φόβος θέτει ερωτηματικά και για τα πλέον βέβαια πράγματα** (στο όνομα του αντικειμένου του) και το ρόλο που αναλαμβάνει η φαντασία στο σημείο αυτό: «**Φόβος εστί πληροφορίας [Σ.τ.μ.: Η ακλόνητη βεβαιότητα για κάποιο θέμα με την επίνευση της Θείας Χάρης] στέρησης.**». Και ακολουθούν τα παθολογικά σημεία του παραληρήματος: παραμόρφωση της πραγματικότητας, όχι αντίληψη του συμβαίνοντος ή του γεγονότος, αντίληψη ανύπαρκτης πραγματικότητας. Από τον τρόπο, που το πραγματικό γίνεται αντιληπτό και βιώνεται, ο φόβος αποκαλύπτει πάντα ότι η φαντασία δίνει το βήμα και στις υπόλοιπες δυνάμεις και επιβάλλει τις παραστάσεις της σ' αυτές. «Κατάπληξις δε φόβος εκ μεγάλης φαντασίας», παρατηρεί ο Άγιος Ιωάννης Δαμασκηνός. Ενώ ο φόβος και η κατάπληξις μόνο μερικώς διεγείρονται από αντικειμενικούς λόγους, αποτελούν συχνότατα ισχυρό τμήμα τής φαντασίας. Οι περισσότερες όμως από τις υπόλοιπες μορφές φόβου, και ιδιαίτερα το **άγχος και η αγωνία, χαρακτηρίζονται από την απουσία αντικειμενικών λόγων θεμελίωσης:** στο άτομο που είναι υποχείριο του φόβου σημαντικό ρόλο ασκεί η επιρροή του παραλόγου. Στον έμφοβο άνθρωπο, μοιάζουν κατεσταλμένες οι δυνάμεις, που θα του επέτρεπαν να εκτιμά τα πράγματα

και τα γεγονότα στις ακριβείς τους διαστάσεις. Ο συγγραφέας του βιβλίου Σοφία Σολομώντος αναφέρει: «ουθέν γαρ εστι φόβος ει μη προδοσία των από λογισμού βοηθημάτων» (17, 11).

Ενδεχομένως, η **γέννηση και η ανάπτυξη του φόβου, υποκινούνται ή εννοούνται από διάφορα πάθη**. Στην πρώτη θέση, η **υπερηφανία**, η οποία είναι στενά συνδεδεμένη με το φόβο. Συναφής είναι η παρατήρηση του Αγίου Ισαάκ: «Ο ταύτης [της ταπεινώσεως] ελλείπων, ελλιπής εστι και από της τελειώσεως· και ο από ταύτης ελλιπής, αεί περίφοβός εστι». Ο Άγιος Ιωάννης της Κλίμακος συμπληρώνει σχετικά: «**Υπερήφανος ψυχή, δειλίας δούλη**· εφ' εαυτή πεποιθία, και κτύπους κτισμάτων και σκιάς δεδοικυία». Ο Άγιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος υπενθυμίζει ότι ο φόβος συνδέεται προφανέστατα και με το πάθος τής δειλίας.

Σύμφωνα με τη διδασκαλία του Αποστόλου Παύλου, **ο φόβος είναι δυνατόν να γεννάται από την αμαρτία**: «Θλίψις και στενοχωρία επί πάσαν ψυχήν ανθρώπου του κατεργαζομένου το κακόν» (Ρωμ. 2, 9). Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος επισημαίνει: «Οι εν αμαρτίαις όντες και φόβω συζώσι διηνεκεί· και καθάπερ οι δια νυκτός ασελήνου βαδίζοντες τρέμουσι, καν μηδείς ο φοβών παρή, ούτω και οι την αμαρτίαν εργαζόμενοι, θαρρύν ουκ έχουσι, καν μηδείς ο ελέγχων η· αλλά πάντα δεδοίκασι, και υποπτεύουσιν, υπό του συνειδότος κεντούμενοι, και πάντα αυτοίς δέους και αγωνίας εστί μεστά, πάντα περιβλέπονται, πάντα φοβούνται». **Οι συγκεκριμένες θέσεις φαίνεται ότι δεν πρέπει να αναφέρονται μόνο σ' όσους υποκρίνονται ότι ζουν σύμφωνα με τις εντολές ή ότι τουλάχιστον τις γνωρίζουν, ενώ τις έχουν παραβεί και κατά συνέπεια υφίστανται τον έλεγχο της συνειδήσής τους. Πρέπει να εφαρμόζονται και σε όσους, ενώ ζουν έξω από την πίστη, αγνοώντας τους κανόνες και τις εντολές της, έχουν εντούτοις κάποια αόριστη και ασαφή αίσθηση της αμαρτωλότητάς τους. Φαίνεται ακόμη ότι η ισχύς της αμαρτητικής κατάστασης που υποκινεί το φόβο με τη μορφή του άγχους και της αγωνίας είναι τόσο μεγαλύτερη, όσο το υποκείμενο δεν έχει συνειδητοποιήσει σαφώς το ελάττωμα και το σφάλμα του.** Υπενθυμίζοντας «την της ψυχής δειλίαν της εαυτών κακίας» ο Άγιος Διάδοχος Φωτικής συμβουλεύει το χριστιανό να επαγρυπνεί και να φροντίζει την εξομολόγηση ιδίως των ακουσίων αμαρτημάτων του και μάλιστα των ασυνείδητων από την πρώτη στιγμή. Πάλι ο ίδιος γράφει: «εάν γαρ μη πρεπόντως και περί αυτών [των ασυνειδήτων] εξομολογησώμεθα, δειλίαν τινα άδηλον [...] ευρήσομεν εν εαυτοίς».

Όπως και τα υπόλοιπα πάθη, ο φόβος έχει άμεσα μερίδιο στη **δαιμονική ενέργεια, συνδεδεμένος με τους δαίμονες, οι οποίοι συμβάλλουν στην εμφάνισή του, και επωφελούνται πολύ από την παρουσία του, καθώς συνιστά ιδιαίτερα ευνοϊκό έδαφος για τη δράση τους**. Βρίσκουν στο φόβο το σύμμαχό τους, παρατηρεί ο Άγιος Διάδοχος υπενθυμίζοντας σύνδεση φόβου και αμαρτίας.

(Πλήθος αναφορών σε έργα των Πατέρων της Εκκλησίας μας θα βρείτε στο βιβλίο)

(Από το βιβλίο του **Jean Claude Larchet** (*) «[Η Θεραπευτική των πνευματικών νοσημάτων - Εισαγωγή στην ασκητική παράδοση της Ορθόδοξου Εκκλησίας](#)», Τόμος Α', Εκδόσεις "Αποστολική Διακονία")

(*) Ο Jean Claude Larchet γεννήθηκε το 1949 στη βορειοανατολική Γαλλία. Διδάκτωρ Φιλοσοφίας και διδάκτωρ Θεολογίας του Πανεπιστημίου του Στρασβούργου, είναι συγγραφέας δεκαπέντε βιβλίων και πολυάριθμων άρθρων που αφορούν τη θεολογία και την πνευματικότητα των Πατέρων της Εκκλησίας, τα οποία μεταφράστηκαν σε δώδεκα γλώσσες. Θεωρείται ως ένας από τους κορυφαίους Ορθόδοξους πατρολόγους και ένας σημαντικός εκφραστής της Ορθοδοξίας στην Ευρώπη. Ζει και εργάζεται ως καθηγητής στη Γαλλία. Διευθύνει, σε δύο γαλλικούς εκδοτικούς οίκους, μία συλλογή βιβλίων αφιερωμένων σε σύγχρονους πνευματικούς της Ορθόδοξης Εκκλησίας, ανάμεσα στους οποίους συγκαταλέγονται ο γέροντας Ιωσήφ ο Ησυχαστής, ο γέροντας Παΐσιος, ο γέροντας Εφραίμ Κατουνακιώτης, ο γέροντας Χαράλαμπος, ο γέροντας Πορφύριος.

ΣΧΕΤΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ:

[Η Θεραπευτική του φόβου: Ο φόβος του Θεού \(Jean Claude Larchet\)](#)